

POSljedICE ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Dr. sc. Andelka Bulatović

prof. strukovnih studija za područje pedagoške znanosti
Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača
Novi Sad

Sažetak: Nasilje nad djecom, povijesno poznata pojava koja je stara koliko i ljudska civilizacija, ostavlja višestruke, dugotrajne i krajnje ozbiljne posljedice na buduću razvoj djeteta, a nerijetko se okončava i smrtnim ishodom. Zlostavljanje djece obuhvaća sve oblike fizičkog ili psihičkog (emocionalnog) zlostavljanja, seksualnu zloupotrebu, zanemarivanje ili nemaran postupak, kao i neku drugu eksploataciju, što dovodi do stvarnog ili potencijalnog narušavanja djetetova zdravlja, ostavljajući teške posljedice na psihofizičko i socijalno funkcioniranje i razvoj djeteta. Poznat je i fenomen transgeneracijskog prenošenja zlostavljanja, gdje zlostavljani u prvoj sljedećoj generaciji i sami postaju zlostavljači. Stoga je mogućnost ranog otkrivanja nasilja nad djecom od strane nastavnog i odgojnog osoblja (odgajatelja, učitelja, psihologa) nesumnjivo vrlo velika.

ključne riječi: zlostavljanje, zanemarivanje, razvoj, posljedice, zaštita.

Uvod

Neprijemljeni odnosi prema djeci koji štete njihovu razvoju operacionaliziraju se kroz pojmove zlostavljanja, zloupotrebe, zanemarivanja, zapažanja, osujećenja razvojnih potreba, eksploatacije i sl. Kroz povijest se bilježe različiti oblici iskorištavanja i zlostavljanja djece, od blažih fizičkih kazni do onih najekstremnijih, koje za posljedicu imaju smrt djeteta. Dosta dugo kazna je bila sastavni dio odgojnog procesa. Društvena vidljivost takvog nehumanog postupanja s djecom, usprkos njegovim dubokim povijesnim korijenima, zapaža se tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Tada se javljaju i prvi pokušaji definiranja zlostavljanja i zanemarivanja djece.

Tako se danas nasilje nad djecom promatra kao kontinuum nehumanih odnosa, koji se kreću od *zapoostavljanja* – nedovoljna briga za razvojne potrebe i ličnost djeteta – preko *zanemarivanja* – odsustvo ili skućene mogućnosti zadovoljavanja razvojnih i osnovnih potreba i socijalne sigurnosti djeteta – do *zlostavljanja* – ugrožavanje psihičkog i fizičkog integriteta djetetove ličnosti i napad na njegovu samosvojnost i posebnost. U suvremenoj literaturi srećemo

sveobuhvatan pojam *zloupotreba i zanemarivanje djece*, koji objedinjuje sve oblike nasilja nad djecom.

Zlostavljanje djece

Termin zlostavljanje koristimo za označavanje onih događaja, situacija, stanja ili ponašanja kojima se povređuje integritet i oštećuje razvoj djeteta. Zlostavljanje se u najširem smislu može klasificirati kao fizičko zlostavljanje, seksualno zlostavljanje, psihološko (emocionalno) zlostavljanje i zanemarivanje. Obično jedna vrsta zlostavljanja, tj. zanemarivanja, u sebi nosi i drugu vrstu zlostavljanja, tako da je općepoznato kako je fizičko zlostavljanje često ili gotovo uvijek združeno s emocionalnim zlostavljanjem, dok se zanemarivanje javlja zajedno s gotovo svim ostalim spomenutim oblicima zlostavljanja. U odnosu na mjesto događanja, zlostavljanje djeteta može se ugrubo podijeliti na ono koje se događa unutar same obitelji i izvan obitelji (u institucijama, na poslu, ulici, u ratnim zonama).

Rizični čimbenici za nastanak ili ponavljanje zlostavljanja odnosno zanemarivanja jesu: mlađi dječji uzrast, karakteristike staratelja kao što su emocionalna nestabilnost, zloupotreba psihoaktivnih tvari, nedostatak socijalne podrške, prisutnost nasilja unutar obitelji i već ranije prijavljeno zlostavljanje odnosno zanemarivanje (brojnost ranijih kontakata s centrima za socijalni rad). Sam čin zlostavljanja nije od toliko presudnog značaja za ishod koliko je važno značenje samog događaja za dijete. Primjera radi, dijete se poslije seksualnog zlostavljanja može osjetiti izdano, prevareno, prljavo ili krivo, što svakako doprinosi pojavi niza posljedica takve vrste zlostavljanja.

Unutarobiteljsko zlostavljanje djece

Teorijska razmatranja i istraživanja pokazuju da psihičko zdravlje odrasle osobe ovisi o nasljeđu i uvjetima u kojima se određena osoba razvijala kao dijete. U tom smislu Kuburić (1999, 11) ističe: „Zato ako ne možemo direktno da utičemo na genetsku strukturu djece, možemo da obezbedimo sredinu koja će pozitivno uticati na očuvanje zdravlja djece.“ Zdrava obiteljska sredina, kao primarna društvena skupina, jedina je pogodna za normalan razvoj djetetove ličnosti. To je sredina u kojoj postoje ljubav, međusobno povjerenje i razumijevanje kako između samih roditelja tako i između roditelja i djece. Djetetu se pruža sigurnost i osjećaj da je u njoj najzaštićenije. U takvoj obiteljskoj atmosferi dijete će se osjećati prihvaćeno i voljeno. Međutim obiteljska sredina ujedno može biti i izvor djetetove najintenzivnije ugroženosti. Status djeteta, koji je praćen izraženom zavisnošću i bespomoćnošću, sa sobom nosi i rizik njegove viktimizacije različitim

vidovima nasilja. S obzirom na razvojne specifičnosti, emocionalnu povezanost, odnose povjerenja i potrebu čuvanja i usmjerenja, djeca su u okviru obiteljskog sustava izložena riziku od neposredne i posredne viktimizacije nasiljem. To znači da dijete može biti viktimizirano neposredno, kada je ono izravna žrtva nasilja, ili posredno, kada je svjedok nasilja izvršenog nad drugima članovima obitelji. Neposredno dijete može biti izloženo fizičkom, psihičkom i seksualnom zlostavljanju, pri čemu moramo imati u vidu da su te tri forme zlostavljanja tijesno povezane. Većina autora ističe da su psihički indikatori najbolji znak postojanja i ostalih vidova zlostavljanja djece (Milosavljević, 1998, 42).

Roditelji koji zlostavljaju djecu, ustvari, ne pružaju djeci zdravu obiteljsku sredinu u kojoj postoji ljubav, povjerenje i razumijevanje. Oni im, naime, pružaju neprihvatljiva ponašanja koja se manifestiraju kao ignoriranje, zastrašivanje, prijetnje, odbacivanje, teroriziranje i slično. Takva će sredina sigurno negativno utjecati na djetetovo psihičko zdravlje. Zato se u teoriji iznosi čitav niz duševnih poremećaja koji su začeti u nepovoljnim obiteljskim uvjetima i poremećenim odnosima s roditeljima (Vukov-Goldner, 1988, 100).

Roditelji se kao zlostavljači javljaju u 95% slučajeva. Usprkos široko rasprostranjenom mišljenju da su zlostavljači djece psihički poremećene osobe, istraživanja pokazuju da se u oko 80-90% slučajeva radi o zrelim i odgovornim osobama. Ne treba zanemariti ni preostali postotak roditelja, kod kojih je moguće evidentirati različite vidove psihičkih smetnji. U znatnom postotku prisutne su i zloupotrebe alkohola i psihoaktivnih tvari, kao i različiti vidovi kriminalnog ponašanja (Đuričić-Banjanin, 1998, 108).

Fizičko zlostavljanje

Dosta dugo kroz povijest primjena fizičkog kažnjavanja opravdavana je kao odgojna metoda, koja shodno tomu nije ni tretirana kao vid nasilničke demonstracije moći nad nedužnim i slabim bićem kao što je dijete. Prve definicije fizičkog zlostavljanja djeteta odnose se na povrede koje su nanesene upotrebom sile od strane onih koji su se dužni brinuti o njemu (Đuričić-Banjanin, 1998, 48). Po nekim se autorima fizičko i psihičko nasilje uzajamno uvjetuju, a najčešće se i javljaju zajedno, te ih nije potrebno posebno definirati ili razlikovati.

Fizičko nasilje nad djecom obuhvaća takve odnose i ponašanja od strane roditelja kojima se primjenom fizičke sile, uz upotrebu drugih sredstava ili bez nje, nanose ozljede ili rane koje ugrožavaju zdravlje i život maloljetnika ili izazivaju njegovu smrt. Iako je taj oblik nasilja najlakše otkriti, s obzirom na vidljive posljedice, u literaturi se navodi postojanje indikatora koji će ukazati da je dijete fizički zlostavljano. Indikatori koji ukazuju na fizičko zlostavljanje jesu povrede mekog tkiva, skeleta i unutrašnjih organa, često bez

odgovarajućih objašnjenja (Žegarac, 2004, 25). Nošenje neadekvatne odjeće kako bi se prikrili tragovi nasilja i objašnjavanje djetetovih povreda od strane njega samog ili neke odrasle osobe njegovom nespretnošću, pri čemu se dijete rijetko povređuje van kuće, također mogu biti fizički indikatori.

Postojanje nekog od ovih indikatora nije neminovno znak postojanja zlostavljanja, kao što ni njihovo nepostojanje ne znači odsustvo zlostavljanja. Oni nam služe kao pokazatelji da je neko dijete potencijalna žrtva zlostavljanja, pri čemu takva sumnja zahtijeva detaljan i obazriv pristup problemu od strane adekvatnih stručnih službi. Neovisno o vrsti nasilja, obitelji u kojima je prisutno fizičko zlostavljanje uglavnom su dezorganizirane, lošijeg socioekonomskog statusa i socijalno izolirane. Pritom ne treba zanemariti mogućnost da tzv. ugledne obitelji samo uspješno prikrivaju svoju patologiju, kao i da im njihov društveni status omogućuje tolerantniju društvenu reakciju. Fizičko zlostavljanje javlja se u vidu udaranja, uskraćivanja hrane, izlaganja fizičkim povredama, zatvaranja, vezivanja, bacanja, paljenja, gušenja. Ono što, moglo bi se reći, predstavlja pravilnost jest da jedan roditelj inicira zlostavljanje, dok se drugi javlja kao pasivan sudionik tako što podržava ili dopušta takvo nasilje.

Postoje određene predispozicije koje dijete čine potencijalnom žrtvom obiteljskog nasilja. Kao moguće žrtve zlostavljanja u obitelji javljaju se neželjeno dijete, dijete koje potječe iz incestuozne veze, kao i ono koje majku podsjeća na omraženog oca, zatim dijete rođeno u vrijeme velikih ekonomskih kriza u obitelji, dijete rođeno nakon neuspjelog abortusa, dijete koje je plod silovanja, dijete sa psihičkim i fizičkim nedostacima, dijete koje je rođeno poslije razvoda braka, kada roditelji imaju druge obitelji, vanbračno dijete i slično. Najveći je postotak zlostavljane djece u uzrastu od 4 do 7 godina (28%), pri čemu ne treba zanemariti ni udio djece do 3 godine (17%). Isti je postotak djece od 8 do 11 godina (17%), dok ih je od 12 do 15 godina 22,5%, nakon čega dolazi do naglog opadanja (Žegarac, 2004, 154). To bi se moglo objasniti razvojnim mogućnostima djeteta i njegovom većom sposobnošću da nasilnom roditelju pruži otpor. Ono što je karakteristično za zlostavljanu djecu jest činjenica da značajan broj njih pokazuje različita devijantna ponašanja (bježanje iz škole i krivična djela) ili ponašanja neprimjerena uzrastu, sve do nasilnog ponašanja prema vršnjacima odnosno agresije (Žegarac, 2004, 154).

Agresija

Agresija i delinkventno ponašanje najčešće pozitivno koreliraju s prisutnošću fizičkog zlostavljanja u povijesti djeteta. Odrastajući u nasilnom okruženju, dijete uči kako u nasilnom svijetu na nasilje mora odgovarati nasiljem. Svoj akumulirani bijes preusmjerava najprije na vršnjake (i to već u predškolskom uzrastu), češće se upušta u nasilničke igre i sklono je ponašanje

djece, svojih vršnjaka, tumačiti na negativan način u odnosu na sebe, što uzrokuje spiralu nasilja. Kako dijete raste, kroz nasilno ponašanje ponovno proživljava traumatično iskustvo iz djetinjstva i sve je veći rizik da samo postane nasilno te da postane sudionik u kriminalnim radnjama u adolescenciji i u odraslom dobu. To bi se moglo objasniti kao svojevrsan vid identifikacije s agresorom, oponašanje i projiciranje njegovih stavova, moralnih normi i ponašanja postupajući i samo kao agresor. Osim toga, nasilje kod djeteta dovodi do čestih promjena raspoloženja, pada koncentracije, a samim tim, kasnije, i do lošeg uspjeha u školi.

Fizičko nasilje kojem je izloženo dijete, pored trauma i fizičkih tragova koje nosi sa sobom, predstavlja i smetnju pravilnom formiranju njegove ličnosti, njegovu psihičkom i socijalnom razvoju. Posljedice fizičkog zlostavljanja mogu se kretati od izravnog ugrožavanja djetetova života i teškog invaliditeta do suptilnih, ali trajnih poremećaja u formiranju ličnosti. Takvo zlostavljanje kod djeteta ostavlja i brojne neurološke smetnje (tikovi, poremećaji sna, mucanje, noćno mokrenje, depresija), zatim psihosomatske tegobe, sklonost autoagresiji koja se javlja kroz postupke od samoozljeđivanja sve do pokušaja suicida. Odrastajući u nasilnom okruženju fizički zlostavljana djeca usvojit će nasilne obrasce ponašanja, vjerujući da se svaki konflikt rješava primjenom sile.

Psihičko (emocionalno) zlostavljanje

Pod psihičkim zlostavljanjem podrazumijeva se takav odnos ili ponašanje roditelja kojim se zapostavlja, ugrožava, podcjenjuje, vrijeđa ili verbalno napada ličnost maloljetnika i izražavaju negativni osjećaji ili mu se uskraćuje podrška (Milosavljević, 1998, 43). Psihičko nasilje nad djecom može se javiti samostalno ili pak udruženo sa seksualnim i fizičkim nasiljem. Podjednako su zastupljene i djevojčice i dječaci, najčešće uzrasta do 8 godina.

Postoje razni oblici u kojima se javlja taj vid nasilja, poput emocionalne hladnoće, uskraćivanja ljubavi i pažnje, odsustva komunikacije s djetetom, korištenja pogrđnih imena, vrijeđanja, psovki, podsmjehivanja nekim djetetovim osobinama ili izgledu, bezrazložnog vikanja, zabrane druženja s vršnjacima, djetetove nazočnosti zlostavljanju u obitelji i sl. Postoje i oblici psihičkog zlostavljanja koji na prvi pogled ne izgledaju tako: stanovanje u malom stambenom prostoru gdje je dijete konstantno izloženo duhanskom dimu, upućivanje djeteta da gleda televiziju kako ne bi smetalo roditeljima i sl.

Budući da ovaj vid nasilja nije toliko očit, otežano je njegovo otkrivanje. No iako nije toliko vidljivo, ono svakako nije manje opasno s obzirom na posljedice koje ostavlja na psihički razvoj djeteta. Što je dijete ranije zanemarivano ili psihički zlostavljano, to su posljedice po njegov emocionalni i mentalni razvoj teže. Ova djeca u emocionalnom su smislu

nestabilna, neprilagođena ponašanja, teško se koncentriraju, pa samim time imaju teškoća u učenju. Agresivno i destruktivno ponašanje prisutno je kod te djece kao vid kompenzacije uslijed nedostatka ljubavi.

Roditelji koji psihički zlostavljaju svoju djecu često su deprimirani i ogorčeni, preopterećeni zadovoljavanjem vlastitih potreba. Svoje dijete vide kao teret i u uspoređenju s drugom djecom doživljavaju ga kao beskorisno i nesposobno.

Posljedice psihičkog zlostavljanja teško je izdiferencirati bez dugotrajnog praćenja djeteta. Jedino je sigurno da takvo nasilje ostavlja duboke tragove na emotivni, mentalni i socijalni razvoj djeteta (Đuričić-Banjanin, 1998, 132-133). Iskustvo dugotrajnog zanemarivanja i zlostavljanja može uvjetovati teškoće u uspostavljanju zdravih racionalnih i partnerskih odnosa u odrasloj dobi, kao i opasnost od eventualnog zlostavljanja svog potomstva. Prisutne su fizičke smetnje u vidu zastoja u razvoju, noćnog mokrenja, poremećaja sna, mucanja ili tikova (Đuričić-Banjanin, 1998, 130). Nisko samopoštovanje, agresivnost i neprijateljsko raspoloženje prema okolini, ravnodušnost i izoliranost jesu ono s čime se susreću psihički zlostavljana djeca. Ovdje se treba spomenuti mogućnost generacijskog ponavljanja zlostavljanja bilo u ulozi zlostavljača ili žrtve.

Seksualno zlostavljanje

Seksualna zloupotreba djeteta jest uključivanje djeteta u seksualnu aktivnost koju ono ne shvaća u potpunosti, s kojom nije suglasno ili za koju nije razvojno doraslo i nije se u stanju s njom usuglasiti te kojom se krše zakoni ili socijalni tabui društva.

Ako bi se načinila gradacija zlostavljanja koje nad djetetom izvrši neka osoba od povjerenja, nesumnjivo bismo mogli reći da seksualno zlostavljanje predstavlja najteže i najtraumatičnije iskustvo koje dijete može proživjeti.

Seksualno zlostavljanje djeteta javlja se kao aktivnost između djeteta i odrasle osobe ili drugog djeteta koje se, zbog svog uzrasta ili razvoja, nalazi u položaju koji mu daje odgovornost, povjerenje ili moć i gdje aktivnost ima za cilj pružiti uživanje ili zadovoljiti potrebe druge osobe. Seksualnom zloupotrebom djeteta smatra se i:

- navođenje ili prisiljavanje djeteta na sudjelovanje u seksualnim aktivnostima, bilo da se radi o kontaktnim (npr. seksualni odnos, seksualno dodirivanje i sl.) ili nekontaktnim aktivnostima (npr. izlaganje pogledu, egzibicionizam i sl.)

- eksploatatorsko korištenje djeteta za prostituciju, dječju pornografiju ili druge nezakonite seksualne radnje.

Indikatori seksualnog zlostavljanja mogu se podijeliti na:

fizičke – postojanje urinarnih infekcija, trudnoća, bolovi u predjelu genitalija, genitalne ili analne povrede i krvarenja

bihevioralne – masturbacija kod male djece, kompulzivno ponašanje (pretjerano kupanje), seksualni promiskuitet i zavodničko ponašanje, izjava djeteta da je zlostavljano i

obiteljske – pretjerano zaštitničko ponašanje prema djetetu od strane roditelja ili člana rodbine, tajanstven odnos s djetetom, blizak fizički kontakt odraslog i djeteta kada drugi roditelj nije tu, stav majke da joj je dijete suparnik, iskustvo seksualne zloupotrebe jednog od roditelja (Žegarac, 2004, 33).

Pod incestom ili rodoskvrnućem podrazumijeva se svaki vid seksualnog zlostavljanja djeteta od strane starije osobe s kojom je dijete u rodu, koja je u položaju moći i predstavlja autoritet za dijete. Incest postoji i bez izravnog seksualnog sudjelovanja djeteta, u vidu upotrebe skarednih riječi ili zvukova, izlaganja djeteta onome što ne želi vidjeti (seksualni čin dviju odraslih osoba) ili pak svakog vida neprimjernog dodirivanja ili maženja koje ima za cilj zadovoljenje seksualno-emotivnih potreba osobe kojoj se dijete ne može suprotstaviti. Obitelji u kojima je prisutno seksualno zlostavljanje djeteta karakterizira socijalna izolacija koju potencira zlostavljač, a sve u cilju očuvanja „obiteljske tajne.“ Seksualno zlostavljanje djeteta u obitelji ostavlja traumu za cijeli život, koja se može u različitom intenzitetu i na različite načine javljati tijekom čitavog života. Glavna teškoća s kojom se žrtve incesta suočavaju jest gubitak povjerenja u ljude, čime se otežava i mogućnost stupanja u emotivne odnose u odrasloj dobi. Incest iza sebe ostavlja i brojne psihofizičke posljedice, kao npr. konstantan strah, noćne more, fobije, razdvajanje ličnosti, osjećaj bezvrijednosti i sl., a javljaju se i brojni poremećaji u društvenom životu – izolacija, nepovjerljivost i slično.

Zanemarivanje djece

Zanemarivanje predstavlja propuštanje pružatelja njege – roditelja odnosno druge osobe koja je preuzela roditeljsku odgovornost ili obvezu njegovanja djeteta, čak i tijekom kraćeg vremena (npr. osoba koja ga čuva) – da osigura djetetov razvoj u području zdravlja, obrazovanja, emocionalnog razvoja, ishrane, smještaja ili sigurnih životnih uvjeta u razumnom okviru raspoloživih sredstava obitelji ili pružatelja njege, što izaziva ili može narušiti djetetovo zdravlje ili fizički, mentalni, duhovni, moralni i društveni razvoj. Ono obuhvaća i propuste u obavljanju pravilnog nadzora i zaštite djeteta od povređivanja u mjeri u kojoj je to izvodivo.

Zanemarivanje može biti namjerno ili nenamjerno. Dijete ne dobiva pozitivnu emocionalnu podršku i stimulaciju. Specifični pokazatelji zanemarivanja jesu: neorganski zastoj u rastu dojenčeta ili malog djeteta, loš

fizički izgled djeteta (neuhranjenost, neurednost, socijalno-higijenska zapuštenost, neprimjereno oblačenje i dr.), akcidentalna povređivanja (padovi, gutanja raznih tvari, gušenja), odsustvo standardne pedijatrijske njege (neredovno cijepljenje, odsustvo ili neredovna stomatološka zaštita, nedavanje terapije djetetu, nevođenje djeteta liječniku), kasnije neredovno pohađanje škole i slično.

Roditelji mogu adekvatno brinuti o fizičkim potrebama djeteta, ali živeći u kući „pored djeteta“, a ne „s njim“, rijetko ga grleći, rijetko mu se obraćajući, ne prepoznajući njegove osjećaje i potrebe, ne bodreći ga i ne podržavajući ga. Zanemarivanje može imati za posljedicu i djetetovu smrt.

Posljedice zlostavljanja i zanemarivanja djece

Zlostavljanje i zanemarivanje djece ostavlja dugotrajne posljedice na raznovrsne aspekte zdravlja, razvoja i dobrobiti djeteta, ima značajan utjecaj na djetetovo samopoštovanje, samoprocjenu i sliku o vlastitoj ličnosti, čime se oblikuje budući život djeteta. Dakle djeca koja su bila izložena zlostavljanju i zanemarivanju često pokazuju zastoj u rastu i razvoju – psihičkom, kognitivnom, emocionalnom i socijalnom. Stupanj povrede svakako zavisi od vrste zlostavljanja, kao i od djetetova razvojnog stupnja.

Kao osnovni problem zlostavljanja i zanemarivanja djece izdvaja se deficit u socijalnom funkcioniranju. Zlostavljana djeca značajno su manje aktivna u vršnjačkoj igri i pokazuju manju sposobnost kontrole vlastitog ponašanja, kao i manje sposobnosti u ostvarivanju socijalnih interakcija unutar vršnjačke grupe. Njihove kognitivne sposobnosti, kao i školska postignuća, niže su u odnosu na nezlostavljana djecu. Također je utvrđeno da su fizički zlostavljana djeca manje popularna u vršnjačkoj grupi od nezlostavljane djece i primijećeno je da s bliskim prijateljima pokazuju manje intimnosti, više konflikata i više negativnih emocija u uspoređenju s nezlostavljanim djecom. Kod takve djece najviše su izmijenjene jezične vještine, zbog čega imaju problema kako u receptivnom tako i u ekspresivnom govoru. Poremećaji ličnosti, prije svega granični poremećaj ličnosti kao i antisocijalni poremećaj ličnosti, česti su oblici kasnijih posljedica zlostavljanja odnosno zanemarivanja. Adolescenti koji su tijekom djetinjstva bili žrtve nekog vida zlostavljanja tripot su češće skloni depresivnom reagiranju ili pokušajima suicida. Muškarac koji je bio viktimiziran obiteljskim nasiljem svoje traumatično iskustvo ponovno će proživljavati zlostavljajući druge, dok je za ženu vjerojatnije da će kroz život ponovno biti viktimizirana od strane drugih ili će pak sama sebe povrijediti.

Najteža je posljedica zlostavljanja ili zanemarivanja djetetova smrt. Čimbenici udruženi s tom najtragičnijom posljedicom zlostavljanja jesu: starost djeteta do godinu dana (i to u prvih šest mjeseci djetetova života),

materijalni problemi u obitelji, problemi u partnerskim odnosima supružnika udruženi s nasiljem unutar obitelji, kao i razvojni problemi odnosno problemi u ponašanju djeteta. Pored navedenih čimbenika spominju se i nizak stupanj edukacije roditelja, prisutnost još jednog malog djeteta u obitelji, psihijatrijski problemi majke, kao i odvajanje majke od njezine majke u ranom adolescentskom uzrastu (Herman, 1992, 130).

Zaštita djece od zlostavljanja i zanemarivanja

U procesu zaštite djeteta od zlostavljanja i zanemarivanja trebaju sudjelovati ustanove i pojedinci iz različitih sustava (zdravstvo, obrazovanje, socijalna zaštita, policija, pravosuđe i dr.), svaki od njih u okviru svojih nadležnosti. Kako bi se postigla učinkovita zaštita i unapređenje dobrobiti djeteta, potrebno je da među njima postoji dobra suradnja uz jasno definirane uloge. Ulogu koordinatora u procesu zaštite djece trebao bi imati centar za socijalni rad, koji je u našem društvu osnovna služba za zaštitu djece i koji istovremeno vrši poslove organa starateljstva. Posebnu pažnju trebalo bi obratiti na prepoznavanje slučaja, prijavljivanje nadležnom organu odnosno službi, procjenu rizika, stanja i potreba djeteta i obitelji, kao i planiranje usluga i mjera za zaštitu djeteta.

Prvi korak u zaštiti jest otkrivanje zlostavljanja i zanemarivanja djeteta, što je ujedno i najosjetljiviji dio tog procesa, od kojega u velikoj mjeri zavisi daljnji tijek zaštite. Sve osobe koje su u neposrednom kontaktu s djecom u mogućnosti su prepoznati zlostavljanje i zanemarivanje, a posebno se to odnosi na osoblje zdravstvenih i obrazovnih ustanova, obiteljskih savjetova ili drugih koje se bave problemima nasilja. Zlostavljanje i zanemarivanje najčešće se otkriva na sljedeće načine:

a) prepoznavanjem znakova povrede na djetetu ili ponašanja djeteta i obitelji koje ukazuje na mogućnost zlostavljanja/zanemarivanja djeteta

b) povjeravanjem koje može biti izravno – od strane samog djeteta – ili neizravno – od strane drugih osoba koje imaju saznanja ili sumnjaju da je dijete zlostavljano (roditelj ili drugi članovi obitelji, susjedi, vršnjaci, nastavnici).

Zdravstveni radnici, kao i odgajatelji, učitelji, nastavnici i svi drugi koji ostvaruju blizak kontakt s djetetom i obitelji i dobro ih poznaju mogu biti osobe od povjerenja koje je dijete ili neka druga osoba izabrala da joj priopći svoje strahove, tajne ili sumnje o zlostavljanju.

Završna razmatranja

Problem zlostavljanja i zanemarivanja djece i adolescenata međunarodno je priznat problem koji se javljao tijekom ljudske povijesti i prisutan je u gotovo svim kulturama. Ideja da nasilje prema djeci treba i mora biti spriječeno relativno je nova: prvi dokumenti vezani uz zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja datiraju od kraja 19. stoljeća, a tek s 20. stoljećem dolazi do širenja stava da zloupotreba i zanemarivanje djece moraju biti spriječeni odnosno kažnjavani i primjereno tretirani. Zlostavljanje i zanemarivanje djece počinje biti predmet zanimanja naše stručne javnosti tek odnedavno.

Svako zlostavljanje (fizičko, psihičko, seksualno, otmice i trgovina djecom, eksploatacije) samo po sebi predstavlja traumatično iskustvo za dijete. Posebno u okviru svoje obiteljske sredine dijete može biti žrtva posredne i neposredne viktimizacije od strane bliskih osoba koje bi mu trebale pružiti neophodnu ljubav i sigurnost, što ostavlja nesagledive posljedice na njegov daljnji psihofizički razvoj. Postoji i rizik da kasnije dijete viktimizirano nasiljem i samo postane nasilnik.

Na osnovi svega što je prethodno izneseno možemo zaključiti da su posljedice zlostavljanja i zanemarivanja teške i dugotrajne. Činjenica je da je iskustvo zlostavljanja jedinstveno i da svako dijete zahtijeva individualno ispitivanje i vođenu podršku. Što je dijete mlađe, to je važnija dobra procjena i pravilno vođenje postupka pomoći radi što uspješnijeg nadilaženja posljedica i očuvanja mentalnog zdravlja.

Literatura:

1. Đuričić-Banjanin, N. (1998): *Udarac po duši*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Jugoslovenski centar za prava deteta.
2. Herman, J.L. (1992): *Trauma i oporavak*, Zagreb.
3. *Konvencija o pravima deteta*, Jugoslovenski centar za prava deteta, Beograd, 1999.
4. Kostić, M. (1999): *Protiv detetove volje: dete, porodica i seksualno zlostavljanje*, Matica Srpska, Novi Sad.
5. Kuburić, Z. (1999): *Porodica i psihičko zdravlje dece*, Beograd: Teološki institut za obrazovanje, informacije i statistiku.
6. Milosavljević, M. (1998): *Nasilje nad decom*, Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu.
7. *Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja*, Beograd, 2005.
8. Sanders R., Colton. M., Roberts S. *Child abuse fatalities and cases of extreme conncer; lessons from reviews*. Child Abuse Neglect, 1999, Vol. 23 (3); 257-268.
9. Srna, J. (2002): *Značaj i zadaci obrazovnog sistema u procesu zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja*, Centar za brak i porodicu, IP „Žarko Arbulj“.
10. Stojaković, V. (1984): *Zlostavljanje dece*, Beograd: Institut za socijalnu politiku.

11. Vukov-Goldner, M. (1998): *Porodica u krizi*, Beograd-Zagreb: Medicinska knjiga.
12. *Zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja*, Beograd, Službeni glasnik.
13. Žegarac, N. (2004): *Deca koja čekaju*, Beograd.

Consequences of Abuse and Neglect of Preschool Children

Abstract: Violence against children is a historical phenomenon that is as old as human civilization, leaving multiple, long-lasting and extremely serious consequences for the future development of the child and frequently resulting in the victim's death. Child abuse includes all forms of physical or psychological (emotional) abuse, sexual abuse, neglect or negligent behaviour, as well as any other exploitation, leading to actual or potential harm to the child's health and leaving a severe impact on the psychological, physical and social development of the child. There is also a common phenomenon of trans-generational transmission of abuse, where the abused child later becomes the abuser. Therefore, the possibility of early detection of child abuse by teachers and other educational personnel (preschool and school teachers and psychologist) is undoubtedly vital.

Key words: abuse, neglect, development, consequences, protection.

Auswirkungen von Kindesmisshandlung und –vernachlässigung im Vorschulalter

Zusammenfassung: Die Gewalt gegen Kinder, ein historisch bekanntes Phänomen, das so alt wie die menschliche Zivilisation ist, hinterlässt mehrfache, langwierige und äußerst schwerwiegende Folgen für die zukünftige Kindesentwicklung und oft endet sie mit dem Tod. Der Kindesmissbrauch umfasst alle Formen der körperlichen oder psychischen (seelischen) Misshandlung, sexuellen Missbrauch, Vernachlässigung oder fahrlässiges Handeln und sonstige Ausbeutung, was zur realen oder möglichen Gesundheitsschädigung des Kindes führen kann, so dass schwerwiegende Auswirkungen auf die psychische, physische und soziale Funktionen sowie die Kindesentwicklung hinterlassen werden. Außerdem ist das Phänomen der transgenerationalen Übertragung des Missbrauchs bekannt, wo die Missbrauchten in der ersten nächsten Generation selbst zu Tätern werden. Daher ist die Möglichkeit der Früherkennung von Gewalt gegen Kinder durch Lehrer und pädagogische Fachkräfte (Lehrer, Pädagogen, Psychologen) zweifellos sehr groß.

Schlüsselbegriffe: Misshandlung, Vernachlässigung, Entwicklung, Auswirkungen, Schutz.